

FRANSUZ TILI FONETIKASINI QIYOSLAB O'RGANISHNING AHAMIYATI

*Qoraqalpog'iston Respublikasi Beruniy tumani Maktab va maktabgacha ta'lim
bo'limiga qarashli 48 -umumiy o'rta ta'lim maktabi Fransuz tili o'qituvchisi*

Yangibayeva Shirin

Annotatsiya *Mazkur maqolada fransuz tili fonetikasining o'rganishda qiyosiy tahlilning ahamiyati hamda, fransuz tili fonetikasini o'qitishda axborot texnologiyalardan foydalanishning samarasi xususida so'z yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *Fonetika, fransuz tili, texnologiya, qiyosiy tahlil, tilshunoslik.*

Fransuz tili — xindevrova tillari oilasining roman guruxiga mansub til; Fransiya, Fransiya Gvianasi, Gaiti, Monako, Benin, BurkinaFaso, Gabon, Gvineya, Kongo Demokratik Respublikasi, Kongo Respublikasi, Kot d'Ivuar, Mali, Markaziy Afrika Respublikasi, Niger, Senegal, Togo, Chad davlatlarining rasmiy tili; Belgiya Kirolligi, Shveysariya Konfederatsiyasi, Kanada, Lyuksemburg, Andorra, Kamerun, Madagaskar, Burundi, Ruanda, Komor Orollari Federativ Islom Respublikasi, Jibuti, Vanuatu, Seyshel Orollari davlatlaridagi rasmiy tillardan biri. Italiya va AQShning belgili xududlarida ham tarqalgan. So'zlashuvchilarning umumiy soni 100 mln. kishidan, Fransiyaning o'zida 57 mln. kishidan ortiqroq (o'tgan asrning 90-yillari). BMTning rasmiy va ishchi tillaridan biri.

Asosiy lahjalari: frans (hozirgi Fransuz tilining tarixiy negizi), shim. (Belgiyadagi normand, pikard, vallon va boshqalar), g'arbiy (anjuy, gallo va boshqalar), jan.g'arbiy (puatevin), markaziy, jan.sharkiy (burgund, franshkont), sharkiy (lotaringiya, shampan), frankprovansal.

Fransuz tili istilochilar tili (lotin tili) va Galliya tub aholisi tillarining o'zaro ta'siri jarayonida shakllangan. Fransuz tili tarixi quyidagi davrlarga bo'linadi:

gallroman (5—8-asrlar), eski fransuz (9—13-asrlar), oʻrta fransuz (14—15-asrlar), ilk yangi fransuz (16-asr), yangi fransuzklassik (17—18-asrlar) va hozirgi fransuz (19-asrdan). Oʻrta asrlarda umumfransuz yozma tili maydonga keladi, 16-asrda milliy til (1539-yildan davlatning rasmiy tili) shakllanadi. 17-asrda adabiy til meʼyori barqarorlashadi. 20-asrda adabiy va ogʻzaki nutq oʻrtasida sezilarli farq paydo boʻladi. Dastlabki yozma yodgorliklari 8—9-asrlarga mansub. Fonetik xususiyatlari sifatida urgʻusiz, ayniqsa, soʻz oxiridagi unilarning reduksiyasi, urgʻuning asosan soʻnggi boʻgʻinga tushishi, urgʻu taʼsirida unilarning oʻzgarishi, unilar oʻrtasidagi va soʻz oxiridagi undoshlarning tushib qolishi va boshqalarni koʻrsatish mumkin. Fransuz tili morfologiyasi uchun analitizm xarakterlidir (murakkab zamon, nisbat, qiyosiy darajalarning analitik shakllari). Soʻzlarning morfologik jihatdan oʻzgarmaslikka moyilligi kuzatiladi. Bir kancha fannatik maʼnolar (jins, son, shaxs)ning ifodalanishi koʻpincha sintaksis sohasiga koʻchiriladi, yordamchi soʻzlar keng qoʻllanadi. Feʼl sohasida 4-mayl, 3 nisbat va keng tarmokdi zamon shakllari mavjud. Leksikasida gallardan sakdanib qolgan soʻzlardan tashqari franklar tilidan sakdanib qolgan muayyan qatlam ham mavjud. Fransuz tili rivojida adabiy lotin tili katta rol oʻynagan; undan koʻplab soʻzlar, soʻz yasaliş qoliplari, sintaktik tuzilmalar oʻzlashgan. Yozuvi bir qancha diakritik belgilar qoʻshilgan lotin alifbosi asosida shakllangan. Fransuz tili Belgiya, Shveysariya va Kanadada milliy variantlarga, Afrika mamlakatlarida esa, asosan, fonetik va lugʻaviy oʻziga xosliklarga ega.

Fransuz tili asosan [Fransiya](#), [Belgiya](#), [Luksemburg](#) va [Shveysariyada](#) kelib chiqqan, bugungi kunda esa dunyoning 54 mamlakatidagi 300 million odam uchun [ona tili](#) yoki ikkinchi til boʻlmish [roman tildir](#). Hozirgi rivojlangan axborot texnologiya asrida biror chet tilini (fransuz, ingliz, nemis) bilish hech kimga zarar keltirmasa kerak. Shunday ekan boshqa fanlarning oʻz oʻqitish metodlari boʻlganidek, chet tili oʻqitishning ham oʻziga xos metodik uslublari, metodikasi mavjud. Biroq XVIII - asrgacha ayrim olimlar chet tilini oʻqitish metodikasini qiyosiy tilshunoslikning amaliy tadbiquidir deb qarasarlar, boshqalar ularni pedagogika fani deb hisobladilar. Yuqorida

keltirilgan fikrlardan ko'rinib turibdiki, yillar davomida xorijiy til o'qitish metodikasi qiyosiy tipologiya va pedagogika fanlarining bir bo'g'ini sifatida hisoblangan va taqbiq etilgan. Bu fikrning o'ziga xos mantiqiy ifodasi bordek ko'rinadi. Chunki ona tili bilan boshqa bir millatning ona tilini o'rganishda albatta ikki til bir-biriga qiyoslanadi, ularning o'ziga xos tomonlari farqlanadi. Masalan fransuz hamda o'zbek tili fonetikasini qiyoslaymiz:

1. Fransuz tilida 15ta, o'zbek tilida 6ta unli bor;
2. Fransuz tilida burun unli tovushlari mavjud, o'zbek tilida esa yo'q;
3. Fransuz tilida so'z oxiridagi undoshlar jarangsizlanmaydi, o'zbek tilida esa ular jarangsizlashadi: maktab (b - p); lemonade [limonad];
4. Fransuz tilida cho'ziq va qisqa unlilar bor, o'zbek tilida esa yo'q;
5. Ochiq unlilar fransuz tilida o'zbek tilidagidan ko'p; 6. Fransuz tilida 8ta, o'zbek tilida 2ta lablangan unli bor;

Fransuz tili fonetikasini o'rganishga bag'ishlangan mashg'ulotlarda hozirgi zamon axborot -texnologik vositalardan unumli foydalangan holda dars o'tish zamon talabidir. Binobarin, fransuz tili tovushlar sistemasining o'ziga xos murakkabliklari, uning o'zbek tili tovushlar sistemasidan ancha farq qilishi, fonetik mashg'ulotlar davomida kompyuter texnologiyalaridan foydalanishni taqozo etadi va natijada o'quvchilarning fransuzcha tovushlarni me'yoriga yetkazib talaffuz qilish darajasiga erishish mumkin. Negaki aynan fransuz tilini o'rganayotgan talabalarda fransuzcha so'zlarni maromiga yetkazmasdan chala talaffuz qilish, so'z oxiridagi so'zlarni boshqa korrelyativ tovushlar bilan almashtirib yuborish, ba'zi talaffuzi qiyin bo'lgan tovushlarni umuman o'xshata olmaslik, fransuzcha so'zlarning o'qilish qoidalarini chalkashtirib yuborish, fransuz tili uchun muhim sanalgan bog'lanish (la liaison) va ulanish (l'enchainement) hodisalariga amal qilmaslik kabi holatlar juda ko'p uchraydi. Bularning barchasi fransuz tili fonetikasini to'g'ri o'zlashtira olmaslik natijasidir. Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish maqsadida dars jarayonini to'g'ri tashkil etish va darsda innovatsion texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Ma'lumki, til bo'limlari ichida fonetika bo'limi nutqiy mahoratni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Chunki "Fonetika" tovushdagi muayyan bir so'zni o'zgartirish, tovushdan so'zlar hosil qilish, o'zakdosh qo'shimchadan qofiyadoh, ohangdosh so'zlar yasash, ularning imloviy ma'nolarini hamda ma'no guruhlari ustida ishlash o'quvchi so'z boyligini oshiradi. Hozirgi kunda fransuz tili fonetikasini o'zbek guruhi talabalariga o'rgatishdagi o'quvchining shaxsiy qobiliyatlaridan kelib chiqqan holda u bilan ish olib boriladi va unga berilayotgan topshiriqni o'zlashtira olish qobiliyatiga qarab, sekinlik bilan amalga oshiriladi. Fransuz tili fonetikasini o'rganayotgan talaba avvalo, o'z ona tili fonetikasi yaxshi bilishi lozim. Chunki o'z ona tilini mukammal bilmay turib, xorijiy tillarni o'zlashtirishda qiyinchilikka duch keladi. Ushbu muammolarni vaqtda hal qilishda talabaga ikki tilning farqli va o'xshash tomonlarini, qiyosiy tahlilini to'g'ri tushuntirib bera olish pedagog zimmasidagi muhim vazifadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Andreychikova A.P , Ubaydullayev M, Yusupova N.A "Fransuz tili fonetikasi"
O'zbekiston 1992-y
2. Bled E, Bled O. Orthographe, Grammaire, -Paris HACHETTE, 2009
3. www.google.uz
4. www.ziyonet.uz